

MAKEDONIJA: FAKTOR STABILNOSTI ILI NESTABILNOSTI U REGIONALNOM PODKOMPLEKSU ZAPADNI BALKAN?

APSTRAKT

U studijama bezbednosti dugi niz godina, a pogotovu u periodu Hladnog rata, dominirale su teorije koje su bezbednost objašnjavale oslanjajući se pretežno na vojno-političke aspekte, uz često preneglašavanje nesumnjivog značaja i uticaja velikih sila na bezbednosnu dinamiku različitih regiona i gotovo potpuno zanemarivanje lokalnih aktera i načina na koji oni oblikuju isti region. Upravo Teorija regionalnih bezbednosnih kompleksa (TRBK) predstavlja značajan iskorak u dosadašnjem proučavanju međunarodne bezbednosti, jer kao objekte bezbednosne analize postavlja regionalne podsisteme (komplekse).

U ovom radu biće analizirani bezbednosni problemi sa kojima se suočava Makedonija unutar regionalnog bezbednosnog podkompleksa Zapadni Balkan (RBPkZB). Međutim, cilj ovog istraživanja neće biti samo identifikacija, deskripcija i mapiranje problema koji su prisutni u ovom podkompleksu, a koji utiču na bezbednost Makedonije, već će biti problematizovan njen položaj unutar ovog podkompleksa, gde će se metodom scenarija predstavljati mogući putevi kretanja Makedonije koji će u velikoj meri opredeliti da li će ona biti posmatrana kao faktor stabilnosti ili faktor nestabilnosti u podkompleksu Zapadni Balkan. Na kraju istraživanje će obuhvatiti održivost ideje o Zapadnom Balkanu kao trajnom regionalnom bezbednosnom podkompleksu, imajući u vidu složenost odnosa Makedonije sa Grčkom koja nije deo RBPkZB.

Ključne reči: Makedonija, teorija regionalnih bezbednosnih kompleksa, regionalni bezbednosni podkompleks Zapadni Balkan, velike sile, neorealizam, konstruktivizam.

-
- 1 Sandra Vučić, Ministarstvo odbrane R. Srbije, doktorand na Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu. E-mail: sandra.vucic@gmail.com.
 - 2 Miloš Milenković, doktorand na Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu. E-mail: milos.d.milenkovic@gmail.com.

1. UVOD

Promena globalne bezbednosne konstelacije izazvana slomom Sovjetskog saveza značajno je doprinela preispitivanju tadašnjeg teorijskog okvira za analizu međunarodne bezbednosti. Uočeni teorijski nedostaci i neadekvatnost tadašnjeg konceptualnog aparata predstavljali su epistemološki preduslov za razvijanje novih pristupa u proučavanju međunarodne bezbednosti, koji uvažavaju promene nastale nakon Hladnog rata.³ Jedan od tih pristupa jeste Teorija regionalnih bezbednosnih kompleksa (dalje: TRBK), koju su razvili Ule Vejver i Beri Buzen sa ciljem da neutrališu tendenciju (neo)realista da umanje značaj regionalnog nivoa u bezbednosnoj analizi, ali i tendenciju zagovornika deteritorijalizacije, odnosno globalista, da ovaj nivo neutrališu.⁴

Buzen i Vejver u knjizi *Regions and powers*⁵ uočavaju da se na „sistemskom“ nivou razlikuju globalne i velike sile, odnosno jedna globalna (SAD) i četiri velike sile (EU, Rusija, Kina, Japan)⁶ i regionalni bezbednosni kompleksi.⁷ Osnovna ideja ovog teorijskog pristupa je postavljanje regionalnih podsistema (kompleksa) kao objekata bezbednosne analize.⁸ Ističući relativnu autonomiju proučavanog regionalnog

- 3 U okviru Savremenih studija bezbednosti su razvijani teorijski pristupi sa čisto bezbednosnim predznakom, a koji su uobličeni u tri teorijske škole: Kopenhaška, Velška i Pariska škola. Ključni predstavnici Kopenhaške škole su Beri Buzen (*Barry Buzan*) i Ule Vejver (*Ole Waever*). Njihov teorijski doprinos u proučavanju bezbednosti ogleda se u razvijanju teorije sekuritizacije, sektorske analize i teorije regionalnih bezbednosnih kompleksa.
- 4 U neorealizmu se pretpostavlja da je globalno jednako sistemskom i, ako su različiti i jaki podsistemi dopušteni, sistem ne može biti dovoljan sistem. Kao što je primetio Volc, „podsistemsko dominantan sistem nije uopšte sistem“. Kenet Volc, *Teorija međunarodne politike*, Centar za civilno – vojne odnose, Beograd, 2008, str. 68.
- 5 Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and powers: The structure of international security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- 6 Buzen i Vejver u knjizi *Regions and Powers* pišu o proučavanju interakcija između „jedinica“ kao načina razumevanja bezbednosti na sistemskom (globalnom) nivou. Imajući u vidu da EU vide kao „veliku silu“, pojam države kao ključnog aktera međunarodne bezbednosti, zamenjen je pojmom „jedinice“ koji obuhvata i ovu međuvladinu nadnacionalnu uniju 27 država.
- 7 Kada je knjiga pisana, autori su uočili postojanje 11 regiona. Međutim, imajući u vidu da postojanje RBK zavisi od bezbednosne dinamike koju stvaraju jedinice na na osnovu (de)sekuritizacije i konstrukcije odnosa prijatelj-neprijatelj sa drugim jedinicama, moguće je da će se oni povećavati ili smanjivati, kao i da će se njihov ukupan broj menjati. RBK su „pre trajni nego nepromenljivi modeli“. Ipak, kompleksi će uvek biti podsistemi sistemskog nivoa, ali neće uvek biti istog sastava zbog mogućnosti transformacije. Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and powers: The structure of international security*, op. cit., p. 50.
- 8 Buzen i Vejver pod „sistemskim nivoom“ analize bezbednosti podrazumevaju globalni nivo, pod „podsistemskim“ regionalni, odnosno nivo kompleksa, a pod „jedinicama“ podrazumevaju pojedinačne aktere (države, ali i druge aktere: EU...).

kompleksa i njegovu bezbednosnu dinamiku (u odnosu na jedinice koje nisu deo tog kompleksa), autori zastupaju ideju da jedinice same grade kompleks čiji su sastavni deo. Ovo je dijametralno suprotan pristup u odnosu na hladnoratovsku bezbednosnu paradigmu u okviru koje su dve super sile, nekad sa manje, a nekad sa više konfrontacije, određivale svoje interesne sfere i stvarale regione „odozgo-nadole“.

Jedan od prvih pokušaja definisanja regionalnog bezbednosnog kompleksa potekao je od Buzena, koji pod njim podrazumeva „grupu država čija je primarna bezbednosna zabrinutost toliko usko povezana da se njihova nacionalna bezbednost ne može razložno razmatrati odvojeno“.⁹ Uviđajući mogućnost postojanja i drugih aktera, kao i isticanjem više sektora bezbednosti, nekoliko godina kasnije, Buzen i Vejver preoblikuju postojeću definiciju i regionalni bezbednosni kompleks određuju kao „skup jedinica čiji su glavni procesi sekuritizacije i/ili desekuritizacije toliko povezani da se njihovi bezbednosni problemi ne mogu razložno analizirati ili rešavati odvojeno“.¹⁰ Na ovaj način autori su postojeću definiciju RBK obogatili sa svojim kompletnim teorijskim doprinosom u Savremenim studijama bezbednosti.

Teorija regionalnih bezbednosnih kompleksa naglašava dualnu prirodu socijalnih struktura, jer regionalne podsisteme posmatra i kao subjekte koji često mogu oblikovati kompletan međunarodni sistem. Time nudi analitički okvir za proučavanje bezbednosnih dinamika u njima, ali istovremeno i za analizu unutrašnje bezbednosti država u širem kontekstu, koji podrazumeva uticaje bezbednosnih dinamika država koje čine određeni kompleks, uključujući i uticaje velikih sila i globalne sile.

U pokušajima davanja odgovora na pitanje zašto nastaju regioni kao poseban tip teritorijalnog podsistema, treba poći od proste, ali retko razmatrane činjenice, na koju podseća Hans Muritzen, da su jedinice (države) pre fiksirane (nepokretne) nego mobilne (pokretne).¹¹ U savremenoj teoriji međunarodnih odnosa lako se uzima da glavne političke jedinice nisu mobilne, ali to nije uvek bilo tako, posebno ne u vreme varvarskih plemena.¹² Polazeći od toga da su države fiksirane za dati prostor, one su primorane da imaju određene odnose sa svojim susedima. Ti odnosi mogu biti veoma različiti. Bjuzen i Vejver ih grupišu u modele prijateljstva i neprijateljstva. Time pokazuju da su regioni socijalno konstruisani od strane njegovih članova, i unose konstruktivistički element u TRBK, što je čini različitom od drugih teorija.

9 Barry Buzan, *People, states, and fear: The national security problem in international relations*, Wheatsheaf Books, Brighton, 1983, p. 106.

10 Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: a new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder, Colorado-USA, 1998, p. 201.

11 Hans Mouritzen, *The Future of International Relations*, Routledge, London, 1997, pp. 66–89.

12 Do 15. veka, varvarska plemena su bila glavna funkcija međunarodnog sistema. Ova plemena su bila u stalnom pokretu i bila su u stanju da savladaju velike udaljenosti.

Kada je reč o Zapadnom Balkanu, koncept podkompleksa postaje centralna kategorija u TRBK-u. Regionalni bezbednosni podkompleks ima svojstvo relativno jasnih granica, unutar kojih su većina bezbednosnih interakcija orjentisane ka unutra, ali, za razliku od „pravog RBK-a“, podkompleks čini deo većeg kompleksa van koga on ne može biti shvaćen. U nastavku rada biće analiziran položaj Makedonije u regionalnom podkompleksu Zapadni Balkan sa ciljem utvrđivanja na koji način unutrašnja situacija, odnosi sa susedima i uticaj velikih sila na prostoru Makedonije utiču na njegovo oblikovanje i stabilnost.

Za ovako postavljen cilj, analitički okvir neorealističke teorije studija bezbednosti nameće se kao najpogodniji. Pored toga, kroz prizmu socijalnog konstruktivizma, biće razmatrani uspostavljeni odnosi „prijatelj-neprijatelj“ i njihov uticaj na procese sekuritizacije na prostoru Zapadnog Balkana.

2. ZAPADNI BALKAN KAO DEO EVROPSKOG REGIONALNOG BEZBEDNOSNOG KOMPLEKSA

Balkan zavrednjuje posebnu pažnju TRBK-a, zato što je tokom 90-ih postojala mogućnost da oformi poseban RBK zbog svih specifičnosti, koje su se tada dešavale. U tom periodu region Balkana je bio relativno odvojen od Evropskog regionalnog bezbednosnog kompleksa (ERBK), jer su bezbednosne dinamike bile intenzivnije unutar nego preko granica bivše Jugoslavije, ali i različite, u smislu da su ovde poprimile drugačiji oblik (dehumanizacija, rat, etničko čišćenje) nego u ostatku Evrope u tom trenutku. Sa druge strane, pojedini autori odbijaju bilo kakvu generalizaciju, ističući da Balkanci ni u kom slučaju nemaju monopol na varvarstvo.¹³ Bilo kako bilo, ishod se sada čini gotovo izvesnim: (Zapadni) Balkan neće biti ostavljen sam sebi. Zapad je preuzeo upravljanje daljim razvojem Balkana.

Spoljašnji akteri su bili od ključnog značaja za razvoj Zapadnog Balkana, a može se reći da su i sada. Razlike u moći, u kombinaciji sa geografskom blizinom,

13 Marija Todorova upozorava da se na Balkanu ljudi ubijaju zbog nečeg što se dogodilo pre petsto godina, a u Evropi, koja ima duže civilizacijsko pamćenje, ubijaju se zbog nečeg što se dogodilo pre dve hiljade godina. Ona dodaje da je čovek sklon da se zapita da li je Holokaust posledica „prekomerno“ ili „umereno“ preovlađujućeg varvarstva. On se odigrao pre celih 70 godina, dok su se Balkanski ratovi odigrali još ranije. Uporedo sa ratom na prostoru SFRJ sprovodile su se „uredne i čiste“ operacije u Zalivskom ratu, u kome je američka tehnologija za sedamnaest dana uspela da pobije bar polovinu ukupnog broja ljudskih žrtava na svim zaraćenim stranama u toku dva Balkanska rata. Ako nam je to previše blizu, zaključuje Todorova, „setimo se rata u Vijetnamu“. Zbog lakoće sa kojom američki novinari izriču optužbe za genocid u Bosni, gde se brojke o ljudskim žrtvama kreću od 25 hiljada do 250 hiljada, bilo bi zanimljivo znati koji bi izraz oni upotreбили za preko tri miliona mrtvih Vijetnamaca. Marija Todorova, *Imaginarni Balkan*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1999, str. 21.

omogućuju spoljašnjim akterima da oblikuju ovaj prostor. Upravo ovo određuje Zapadni Balkan kao potencijalni deo ERBK-a. U ovom trenutku, može biti razmatrano da li Zapadni Balkan treba biti definisan kao podkompleks unutar Evropskog regionalnog bezbednosnog kompleksa ili kao primer prekrivanja (*overlay*). Ako se pođe od pretpostavke da je Zapadni Balkan pod prekrivačem (*overlay-om*), onda bi to podrazumevalo da strano prisustvo neke sile u potpunosti guši regionalne bezbednosne dinamike. I pored prisustva snaga spoljašnjih sila na ovom prostoru, za koje se može reći da su u opadanju¹⁴, ne može se govoriti da postoji prekrivanje zato što su još uvek jako izražene regionalne bezbednosne dinamike.

Zapadni Balkan se može posmatrati u ovom trenutku kao podkompleks ERBK-a. Ovaj region se u EU često pominje u kontekstu brige za bezbednost i stabilnost regiona, ali ne samo za njegovu unutrašnju bezbednost već i za celokupnu bezbednost Evrope, budući da bi eventualna nebezbednost na Balkanu imala implikacije i na širu evropsku bezbednost. Stoga, može se reći da je bezbednost na Zapadnom Balkanu nedeljiva. Bez obzira koliko se zemlje razlikuju u ekonomiji, kulturi, one imaju bezbednost kao njihov zajednički imenilac. To donekle uzrokuje sam geografski položaj Zapadnog Balkana, ali i regionalna saradnja. Da bi države opstale i promenile shvatanja i sliku o regionu, one moraju da regionalno sarađuju počev od ekonomske pa do bezbednosne saradnje. Sama mogućnost članstva u EU i NATO, ovim zemljama obećava da će biti uključene i u neke bezbednosne elemente koji će pomoći stvaranju stabilnosti u regionu. Kako će se dalje uopšte razvijati događaji i odnosi na tom polju zavisi od odlučnosti Evropske unije da napravi strateške iskorake ka Zapadnom Balkanu. Do sada učinjeni koraci dovoljno pokazuju da Evropska unija nastoji da uključi i pomogne ovom regionu u daljim integracijama.

Sa druge strane, postojala je mogućnost da se te iste sile, koje sada guraju Zapadni Balkan ka Evropskom kompleksu, ograde od Balkana, odvoje i napuste ga kako bi njegove tradicionalne bezbednosne probleme zadržale izvan Evrope. Postojala je čak i ideološka osnova za ovo u pogledu dostupnosti diskursa „balkanizacije“. Uopšteno, „balkanizacija“ je označavala ne samo usitnjavanje velikih i snažnih političkih jedinica, već je postala sinonim za povratak plemenskom, zaostalom, primitivnom i varvarskom.¹⁵

14 Sredinom 90-tih bezbednost na ovim prostorima je uspostavljena uz delovanje evropskih sila u različitim formama. Tako, u BiH je stacioniran UNPROFOR, SFOR, Međunarodne policijske snage UN. U Makedoniji su to bile vojne misije NATO-a, koje su 2003 godine zamenile evropske snage (EUFOR), a na Kosovu je i dalje KFOR. Postoji tendencija da se sve te misije smanjuju, tačnije da vojne misije zamenjuju civilne ili da se vojne smanjuju.

15 Marija Todorova ističe da je ono što se naziva „balkanizacijom“ stvarano postepeno tokom dva veka i kristalizovano u poseban diskurs u vreme Balkanskih ratova i Prvog svetskog rata. U sledećim decenijama, taj diskurs je dobio dodatne karakteristike, ali one su se uglavnom ticale detalja, a ne suštine. Marija Todorova, *Imaginarni Balkan*, op. cit., str. 42.

Ipak, Zapadni Balkan nije postao odvojeni RBK, ali postavlja se pitanje kakav će trajniji oblik poprimiti: da li će i dalje biti podregion ili će biti u potpunosti pripojen Evropi? Da li je integracija nužno nepovratna? Šta ako se Zapadne sile zasite albanske mafije, crnogorske korupcije, stalnog lokalnog nasilja na Kosovu i etničke napetosti u Makedoniji? Da li se odluka može preokrenuti i Zapadni Balkan prepusti sam sebi? Malo je verovatno, jer to bi bio neuspeh za Zapad. A uz to, većina zemalja Zapadnog Balkana je konsolidovala pravne, političke i ekonomske promene u toj meri da su one postale nepovratne. Nalazi se na putu koji će ga na kraju transformisati u sastavni deo Evrope i to ne kao deo bez problema, već sa, kako predviđaju Buzen i Vejver, „normalnijim istočno-centralnoevropskim problemima“. Posmatrano na srednji rok, Zapadni Balkan predstavlja podkompleks, a ne prekrivanje (*overlay*). Dugoročno, može se pripojiti ERBK. U kojoj meri će dinamike karakteristične za ERBK (integracija, proširenje, desekuritizacija) biti proširene na Zapadni Balkan, biće odlučeno u zavisnosti od unutrašnjih politika u zapadnobalkanskim zemljama.

3. BEZBEDNOSNE DINAMIKE U REGIONALNOM BEZBEDNOSNOM PODKOMPLEKSU ZAPADNI BALKAN (RBPKBZ)

Nakon ratova koji su doveli do raspada Jugoslavije, postavlja se pitanje koji bezbednosni problemi preovlađuju na Zapadnom Balkanu na početku XXI veka. Na unutrašnjem nivou, naravno, problem predstavlja priroda države. Države Zapadnog Balkana i dalje se suočavaju sa mnogim problemima koji sprečavaju demokratizaciju. Na čelu te liste je nedostatak konsenzusa o osnovnim načelima, vrednostima i prioritetima političkog i ekonomskog sistema, kao i budućeg mesta u evroatlantskim integracijama. Društva su, i dalje, suštinski podeljena na razne načine, što je prepreka ubedljivijoj konsolidaciji demokratije, ali i normalnom funkcionisanju institucija. Religiozna i etnička heterogenost utiču na privredni razvoj ovih zemalja, posebno onih koji imaju složenu versku strukturu, pre svega BiH, Makedonija, Srbija, Crna Gora.¹⁶ Građansko društvo je nejkako i gotovo pod potpunim monopolom političkih partija u političkom organizovanju i predstavljanju. Sloboda medija ugrožava se i od strane vlada i od strane jakih ekonomskih i političkih grupacija, koje na ovaj način pokušavaju da dovrše proces „otimanja“ ili potčinjavanja države.

16 Kada je reč o Makedoniji, Ohridskim sporazumom je predviđena decentralizacija zemlje, a time i preusmeravanje znatnijeg dela javne potrošnje na lokalni nivo u cilju delimičnog zadovoljavanja interesa Albanaca. Ipak etnička heterogenost utiče na privredni razvoj na taj način što postoji daleko manji broj i obim ekonomskih transakcija između preduzeća čiji su vlasnici pripadnici različitih etničkih grupa od državnog proseka. Videti: Goran Nikolić, „Da li je etnička i kulturološko-religiozna različitost prepreka ekonomskom razvoju“, *Međunarodni problemi*, vol. 62, br. 2, 2010, str. 329–347.

Političke, pravne i ekonomske institucije su daleko od moderne normalnosti kojoj teže. One ne obavljaju dobro svoje osnovne funkcije i stiče se utisak da su javne funkcije i državna imovina kojom raspolažu eksploatisane kao izvor moći i zaštite. Ovo podupire brojne međunarodne bezbednosne probleme kao što su organizovani kriminal i korupcija koji, u sve većoj meri, postaju glavna prepreka za ekonomski razvoj onda kada je verovatnoća vojnih konflikata umanjena. Ove anomalije prete da ponište sve pozitivne učinke „nedovršenog mira“. Savezi kriminala i državnih struktura operišu bez obzira na granice, zbog čega je ova pretnja regionalna po svom karakteru.

Države Zapadnog Balkana su istovremeno skupe, ali i neefikasne i slabe, odnosno nisu u stanju da građanima obezbede ni najvažnija javna dobra. Jedno od najznačajnijih takvih javnih dobara je i vladavina prava, koja hronično nedostaje na Zapadnom Balkanu. Parlamenti su spori u donošenju dobrih zakona, vlade u njihovom sprovođenju, a sudstvo je i dalje uglavnom nereformisano i veoma daleko od projektovane nezavisnosti u odnosu na druge grane vlasti i moćne nedržavne aktere.

Različiti sektori predstavljaju izvore sekuritizacija, ali socijetalni sektor preovladava, jer pitanja o nacionalnom identitetu najčešće postaju organizacioni faktor borbe i straha. Na površinu izbija religija, koja predstavlja i postavlja liniju razgraničenja (Hrvati/Srbi, tri entiteta u BiH, kosovski Albanci/kosovski Srbi, pravoslavni Makedonci/Albanci), ali ona nije sekuritizovana kao takva, već predstavlja najvažniji element u definisanju nacionalnog identiteta.

Na Zapadnom Balkanu, brojna sporna pitanja smeštena su na preseku socijetalnog i političkog sektora. Da li će Bosna i Hercegovina ostati kakva jeste ili će doći od podele na dve ili tri države; da li će Kosovo u budućnosti biti nezavisno, deo Srbije ili eventualno deo Velike Albanije; položaj Albanaca u Južnoj Srbiji; odnos između velike albanske manjine i slovenske većine u Makedoniji, koji je prouzrokovao otvoreno nasilje početkom 2001. godine.

Albanija je, pre svih, izvor nestabilnosti, jer, zajedno sa Nemačkom, Mađarskom, Rusijom i Srbijom, predstavlja najbolji primer države koja je „gurnuta“ u mnogo manji prostor nego što je njen etnički raspon. Dokaz ovome su velike albanske manjine u Srbiji (na Kosovu i drugim oblastima), u Makedoniji (blizu 40% populacije) i manji broj u Grčkoj. Ovo vodi ka glavnoj regionalnoj bezbednosnoj implikaciji, a to je da njena slaba državna struktura i jaki „klanovi“ stvaraju prostor za delovanje transnacionalne mreže organizovanog kriminala.

Na Zapadnom Balkanu, političko i etničko tlo još uvek nije prestalo da podrhtava, jer se, suprotno ostalim delovima Evrope, smatra da nisu završeni procesi izgradnje nacionalnih država pokrenuti raspadom socijalističke Jugoslavije. Kosovo i Metohija i Bosna i Hercegovina predstavljaju dve fokalne tačke koje ovom regionu daju karakter regionalnog bezbednosnog podkompleksa. Nije teško zaključiti da je održivost trenutnog

statusa KiM i BiH pod velikim znakom pitanja i da svaka jedinica ovog podkompleksa priželjkuje drugačiji status za ove entitete u skladu sa svojim nacionalnim interesom. Takođe, dovođenje u vezu „konačnog rešenja statusa“ jednog entiteta sa „konačnim rešenjem“ za drugi entitet dodatno naglašava međuzavisnost jedinica i pojačava bezbednosnu dinamiku u ovom podkompleksu. Pored istorijske, političko-pravne, kulturološke i jezičke bliskosti jedinica RBPKZB, ono što jasno iscertava granicu ovog podkompleksa je uključenost svih aktera i različiti interesi u pogledu „konačnih rešenja“ za KiM i BiH. Takva situacija pretila novim iskušenjima i može da vodi novim ciklusima destabilizacije u regionu.¹⁷ U tom smislu, još uvek nije u potpunosti isključena mogućnost da Zapadni Balkan postane odvojeni RBK, sa jasnim granicama, unutar kojih bi većina bezbednosnih interakcija bile orjentisane ka unutra.

Međunarodna zajednica i lokalni akteri sve više sekuritizuju transnacionalne pojave kriminogenog karaktera, kao što su ilegalna trgovina drogom, ljudima (prostitucija - često u obliku nalik ropstvu i organizovana ilegalna migracija na Zapad), oružjem i naravno, organizovani kriminal uopšte. Ovi izazovi su podržani i pojačani gore navedenim konfliktima, slabim državnim strukturama i brojnim pukotinama i konfliktima unutar društava.

Na osnovu ovoga može se reći da je unutrašnji nivo, kada se pogleda ukupna konstelacija Balkana, posebno važan u državama Zapadnog Balkana, zbog toga što su ostale balkanske države stabilnije. Naravno, razlog tome je njihovo članstvo u EU i NATO. Punopravno članstvo u ovim organizacijama daje sasvim novi kvalitet državama i predstavlja novi institucionalni mehanizam za ostvarivanje svojih nacionalnih interesa u regionalnom bezbednosnom podkompleksu Zapadni Balkan.

Bezbednosne dinamike između država Zapadnog Balkana su jake i konfliktne, i pri tom najčešće „trougao“: Hrvatska – Srbija – Bosna; tri entiteta unutar Bosne; Slovenija – Srbija – Hrvatska. Kao posledica ovako isprepletenih trouglova, svaki konflikt se lako odražava na veliki broj država. Malo je verovatno da na nivou Balkana dođe do nekih trajnijih saveza, i ako bi do njih došlo, kako Buzen i Vejver ističu, oni bi nastali na religioznoj osnovi („Islamski luk“ – Turska, Albanija, Kosovo i BiH naspram Grčke, Bugarske i Srbije, sa potencijalnom srpsko-rumunskom vezom zbog zajedničkog problema sa mađarskom manjinom).¹⁸ Ali dodaju, da je model

17 Za razliku od sličnih postkomunističkih srednjeevropskih država, nekoliko balkanskih država prolazi kroz svojevrsnu trostruku, a ne dvostruku tranziciju: osim menjanja političkih i ekonomskih režima, na delu je i proces izgradnje nacionalnih država, što otežava i odlaže evropeizaciju Zapadnog Balkana. Još uvek nije jasno hoće li se državne granice u ovom kontekstu ponovo menjati i kakve bi posledice to moglo da ima na ovaj i ostali deo Evrope.

18 Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and powers: The structure of international security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 386.

potencijalnog konflikta previše komplikovan i broj učesnika previše velik za bilo kakav stabilan sveobuhvatni obrazac.

Kada je reč o međunarodnom uticaju, ostaje otvoreno pitanje budućnosti sasvim različitih protektorata u BiH i Kosovu, kao i međunarodno angažovanje u Makedoniji. Postavlja se pitanje koliko dugo će međunarodna zajednica ostati u ovom regionu i šta će se desiti kada ode?

4. IZGRADNJA NACIONALNOG IDENTITETA MAKEDONSKE NACIJE KROZ PRIZMU SOCIJALNOG KONSTRUKTIVIZMA

Samo letimičan pogled na stanje i odnose na području Zapadnog Balkana dovoljan je da se zaključi da se radi o jednom veoma kompleksnom regionu. Iako se, geografski posmatrano, ne radi o velikom području, unutrašnje dinamike na njemu, uzrokovane pretežno heterogenošću naroda koji ga naseljavaju, imale su za posledicu da ovaj prostor bude izvor niza konflikata čije su posledice i danas vidljive, ali da istovremeno bude označen i kao region sa velikim potencijalom za eskalaciju novih sukoba. Ipak, kako mnogi autori naglašavaju, heterogenost određenog prostora, iako neminovno nosi određeni potencijal za sukob, retko kada sam po sebi predstavlja izvor sukoba. Ono što u heterogenim državama povećava opasnost od izbijanja sukoba jeste teritorijalni raspored različitih etničkih grupa. U tom smislu, prostor Zapadnog Balkana ima nekoliko potencijalnih žarišta, jer se na teritoriji većine država regiona prepliću različite etničke grupe, a svaka od njih je svoj identitet projektovala i gradila kroz prizmu potencijalne pretnje od druge etničke grupe. Način na koji je određeni narod ili nacija gradila svoj identitet i način na koji percipira svoj identitet i svoj položaj u odnosu na susedne nacije u najvećoj meri utiče na bezbednosne dinamike između ta dva naroda, ali i na širem prostoru. Na tome počiva i jedna od glavnih pretpostavki TRBK, a to je da su bezbednosne dinamike unutar jednog bezbednosnog kompleksa mnogo dinamičnije nego izvan njega. U tom svetlu posmatraćemo proces izgradnje identiteta makedonske nacije i način na koji se to odražava na sveukupnu bezbednost ove države, a samim tim i na stabilnost podkompleksa Zapadni Balkan.

Socijalni konstruktivizam predstavlja najpogodniji analitički okvir za ovako postavljen cilj, budući da socijalni konstruktivisti smatraju, slično kao i realisti, da na ponašanje država presudno utiču odlike međunarodnog sistema, ali istovremeno oni ističu da „struktura predstavlja proizvod ne samo, strogo uzevši, materijalnih činilaca moći, nego je u većoj meri određena društvenim odnosima.“¹⁹ Socijalni konstruktivizam izučava procese putem kojih akteri (političari, narodi, države) formiraju vlastiti identitet, menjaju vrednosne orijentacije, oblikuju i uče novo

19 Smith and Baylis, p. 295, navedeno prema: Dragan Simić, *Nauka o bezbednosti-savremeni pristupi bezbednosti*, Službeni list SRJ, Fakultet političkih nauka, 2002, str. 73.

ponašanje uz istovremeno prihvatanje novih ideja. U tom kontekstu, smatraju da ni međunarodni odnosi, međunarodna bezbednost, odnosi „prijatelj/-neprijatelj“ između država, kao i percipirane pretnje nisu statična kategorija, već se stvaraju i menjaju na osnovu identiteta i ideja, jer „nisu strukture determinante za aktere, nego obrnuto, akteri konstituišu društvene kategorije.“²⁰ Zato, na ponašanje država u međunarodnom sistemu, presudno utiču ideje, predstave i značenja društvenih aktera, a kako su ideje i predstave promenljiva kategorija, sa njihovom promenom menja se i ponašanje država na međunarodnoj sceni. Navedeno implicira da se u osnovi konstruktivističkog viđenja identiteta nalazi tvrdnja da su identiteti „složeni, istorijski zasnovani, socijalno konstruisani, i stoga, u stalnoj promeni“.²¹

Socijalni konstruktivisti odbacuju ideju da na svetu postoji samo jedna stvarnost, već, suprotno, smatraju da je proces razumevanja stvarnosti „rezultat aktivne i kooperativne inicijative ljudi koji se nalaze u određenim odnosima“.²² Samim tim, društvene identitete vide kao socijalne konstrukcije, ističući da su, kao takve, percepcije koje imamo o sebi i drugima promenljive kategorije. Identifikacijom uzroka stvaranja negativne percepcije identiteta drugih društvenih grupa, moguće je stvoriti uslove za njihovo menjanje ka pozitivnom ili bar neutralnom odnosu.

Teorija socijalnih identiteta, na temeljima konstruktivizma, analizira „ulogu samokoncipiranja sebe u grupi, grupnim procesima i međugrupnim odnosima“.²³ Ova teorija socijalni identitet definiše kao „znanje osobe da predstavlja deo određene kategorije ili grupe“²⁴, uz tendenciju da se konstantno naglašavaju sličnosti između članova grupe, a prenaglašavaju razlike u odnosu na pripadnike drugih grupa. Ona predstavlja izuzetno pogodan okvir za analizu procesa izgradnje identiteta makedonske nacije, koji je, bez sumnje, veoma specifičan. Prema mišljenju Hoga i Abramsa, u formiranju identiteta ključnu ulogu igraju dva procesa: samokategorizacija i društvena komparacija.²⁵ Samokategorizacija naglašava sličnosti između članova

20 Dejana Vukčević, „Spoljna i bezbednosna politika u svetlu socijalnog konstruktivizma“, *Srpska politička misao*, vol. 28, br. 2, 2010, str. 200.

21 Celia Cook-Huffman, „The Role of Identity in Conflict“, u: Dennis J. D. Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste, Jessica Senehi (eds.), *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, Routledge, 2009, p.19.

22 Kenneth J. Gergen, „The social constructionist movement in modern psychology“, *American Psychologist*, vol. 40, no. 3, 1985, p. 267.

23 Michale A. Hogg, ‘Social Identity Theory’, In Burke J. Peter, *Contemporary Social Psychological Theories*, Stanford University Press, USA, 2006, p. 111.

24 Hogg and Abrams, cited in Jan E. Steets, Peter J. Burke, ‘Identity Theory and Social Identity Theory’, *Social Psychology Quarterly* [online journal], vol. 63, no. 3, 2000, p. 225, Internet: <<http://wat2146.ucr.edu/papers/00a.pdf>.

25 Ibidem, p. 225.

unutar grupe i razlike u odnosu na druge grupe. Kao posledica društvene komparacije javlja se stanje u kome se svojoj grupi pripisuju izuzetno pozitivne osobine, dok se drugoj grupi pripisuju pretežno negativne osobine.²⁶ Ako bismo analizirali većinu konflikata, koji su se odvijali na prostoru Zapadnog Balkana, uvideli bismo ne samo da je ovakav pristup bio dominantan u svakom od njih, već i da je sam bio generator sukoba, ali i da danas sadrži veliki konfliktni potencijal. Jedan od razloga za to može se tražiti u činjenici da identifikacija sa socijalnom grupom često motiviše i zajedničku akciju, a postojeća kompetitivnost između različitih društvenih grupa neretko utiče na kvalitet socijalnih odnosa. Kao rezultat takvih tendencija, proces grupne identifikacije odvija se kroz neraskidivu vezu sa konstruisanjem „drugog“. Odnosom „sopstva-drugog“ bavio se Iver Nojman, koji ukazuje da je u eri nacionalizma, reifikacija i satanizacija „drugog“ uobičajen slučaj u međunarodnim odnosima. Iako se „sopstvo“ uglavnom gradi kroz percipiranje „ugrožavajućeg drugog“, odvajanje prijatelja od neprijatelja koje nastaje kao posledica tog procesa, ne vodi ka osećanju veće bezbednosti sopstva, već upravo suprotno, uvećano osećanje nesigurnosti izazvano je baš tim insistiranjem na isključivanju neprijatelja.²⁷

Iako je raspad Jugoslavije bio praćen nasilnim međuetničkim konfliktima u gotovo svim bivšim državama članicama, Makedonija je, za razliku od ostalih, svoju nezavisnost postigla bez konflikta i nasilja. Jedan od razloga za to može se tražiti u činjenici da je makedonska nacionalna svest sazrela mnogo kasnije nego što je to bio slučaj u drugim, sada bivšim republikama SFRJ. Pored toga, od trenutka sticanja nezavisnosti pa sve do danas, identitet makedonske nacije osporavan je sa raznih strana. Iz tog razloga, makedonski nacionalni identitet građen je kroz konstantnu borbu da se održi simbolička veza između makedonske države i makedonskog naroda, jer je ona posmatrana kao garant suvereniteta i legitimiteta.

Kada se govori o identitetu, mnogi autori ukazuju na značaj teritorijalne komponente, koja je usko vezana za poimanje sopstvenog porekla, identiteta i predstava o sebi. Narodi i nacije postoje ne samo u vremenu, već i u prostoru, zbog čega su „osećaj o teritoriji i emocionalna vezanost za mesto, sastavne komponente nacionalnog identiteta“.²⁸ Nacije „izražavaju svoj identitet u kulturnom okruženju mesta i teritorije“.²⁹ Emocionalna veza između mesta i nacionalnog identiteta predstavlja ključni faktor u istoriji Balkana, jer su jedno područje ili teritorija najčešće posmatrani kao istorijsko i kulturno nasleđe više

26 Ibidem, p. 225.

27 Iver B. Nojman, *Upotrebe drugog: „Istok“ u formiranju evropskog identiteta*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 46.

28 George W. White, *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*, Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 2000, p. 13.

29 Ibidem, p. 21.

nacija. U toj činjenici može se tražiti i uzrok problema koji su se javljali tokom procesa izgradnje, ali i očuvanja nacionalnog identiteta makedonske nacije. Identitet makedonske nacije od trenutka nastanka Makedonije kao nezavisne države osporavan je od strane Bugarske, Grčke, i u manjoj meri od strane Srbije. Budući da je uvreženo mišljenje da je nacionalni identitet fiksna kategorija u vremenu i prostoru, kao i da je nužno vezan za određenu teritoriju, a istovremeno imajući u vidu da je današnja teritorija Makedonije bila pod vlašću različitih država, ne čudi što se baš ova nacija suočava sa konstantnim osporavanjima od strane država koje su nekada posedovale ove teritorije ili su na drugi način bile vezane za njih. Dok većina susednih država makedonsku naciju posmatra kao veštački stvorenu, sami Makedonci sebe vide kao potomke drevnih Makedonaca.

Bugarska je bila jedna od prvih država koje su priznale nezavisnost Republike Makedonije. Ipak, iako je priznala državu, Bugarska nikada nije priznala postojanje makedonske nacije ili jezika. Smatrajući da je „makedonski nacionalni identitet veštački i zapravo ne postoji“³⁰, Bugarska je u odnosu na Makedoniju zauzela ulogu „velikog brata“, posmatrajući ovu državu, kao neraskidivi deo bugarske nacionalne istorije. Iz tog razloga, Bugarska zaštitu Makedonije posmatra kao zaštitu sopstvenog identiteta, dok je ovakvo ponašanje Bugarske u Makedoniji identifikovano kao pretnja po makedonski nacionalni identitet. Ipak, uprkos osporavanju postojanja makedonske nacije, Bugarska nema teritorijalnih pretenzija prema Makedoniji.

Sa druge strane, problem koji postoji između Grčke i Makedonije može se smatrati mnogo ozbiljnijim, imajući u vidu da je ovaj problem više puta prethodnih godina sputavao Makedoniju u punom konzumiranju svoje nezavisnosti i integriteta. Grčko-makedonski spor oko imena datira decenijama unazad i odnosi se na nesuglasice između ove dve države u vezi sa upotrebom imena Makedonija. Sukob je eskalirao nakon što je južna jugoslovenska pokrajina proglasila nezavisnost od Jugoslavije 1991. godine i prozvala se Republikom Makedonijom. Spor oko toga koja strana ima veće pravo da sebe nazove Makedoncima ne odnosi se samo na tehničko pitanje imena, već uključuje i mnogo širi kontekst kulturnog nasleđa i teritorijalnih pretenzija. Obe strane tvrde da polažu pravo na ime kao direktni potomci Aleksandra Velikog i drevnih Makedonaca, a samim tim polažu pravo i na teritorije koje je drevna Makedonija uključivala. Grčka strana oštro poriče bilo kakvu vezu današnjih Makedonaca sa drevnom Makedonijom, navodeći da su drevni Makedonci bili grčke nacionalnosti, da su govorili grčki jezik i verovali u iste bogove. Dakle, i Bugarska i Grčka ozbiljno poriču postojanje nezavisnog identiteta makedonske nacije, pa se među nacionalistima obe države neretko može čuti da makedonska nacija predstavlja ništa drugo do „ideološki konstrukt Hladnog rata“. Spor oko imena između dve države sprečio je ulazak Makedonije u Ujedinjene nacije

30 Frank W. Carter, Harry T. Norris, *The Changing Shape of the Balkans*, UCL Press, London, 1996, p. 144.

pod imenom Republika Makedonija i onemogućio upućivanje formalnog poziva za priključenje NATO savezu na Samitu u Bukureštu.

Odnos Srbije prema identitetu makedonske nacije je u odnosu na ostale susede, najblaži. Iako je u nekim periodima i Srbija osporavala poseban makedonski identitet, danas se nesuglasice između dve države svode na osporavanje autonomne makedonske crkve, koja se posmatra kao deo slovenskog makedonskog identita.³¹ Sa druge strane, Albanija ne osporava ime ili identitet Makedonije, ali je zainteresovan za prava Albanaca na tom prostoru.

Grčevita borba Makedonije da se u moru osporavanja deklarise kao nacionalna država možda je najbolje vidljiva u nizu političkih poteza usmerenih na deklarisanje Makedonije kao nacionalne, a ne građanske države. Po mišljenju profesora Kujića, takva „visoka politizacija makedonske istorije uslovljena je mladošću i neodređenim statusom države i nacije i prekom potrebom da se stvori idejnopolićka legitimnost državi u složenoj i nestabilnoj situaciji“.³²

Analiza odnosa Makedonije sa susedima ide u prilog tezi da je nacionalni identitet makedonske nacije i danas problematičan i usko vezan za odnos suseda prema njoj. Sa intenziviranjem nesuglasica sa susedima, intenzivira se i potreba za zaštitom sopstvenog identiteta i integriteta. Jaćanje makedonskog nacionalizma nužno je uslovljeno potezima susednih država, a osećaj nesigurnosti i neizvesnosti u pogledu budućnosti makedonskog nacionalnog identiteta, a samim tim i održivosti makedonske države kao nacionalne države, dodatno pojaćavaju unutrašnje prilike, posebno status albanske nacionalne manjine.

5. DA LI JE MAKEDONIJA FAKTOR STABILNOSTI ILI NESTABILNOSTI U REGIONALNOM BEZBEDNOSNOM PODKOMPLEKSU ZAPADNI BALKAN?

U stručnoj javnosti često se može ćuti da Makedonija predstavlja novo potencijalno žarište međuetnićkih sukoba, koje je do sada u manjoj ili većoj meri držano pod kontrolom. U kojoj meri se Makedonija može posmatrati kao faktor stabilnosti ili nestabilnosti u podkompleksu Zapadni Balkan, zavisi od unutrašnjih kretanja u državi i stepena podrške međunarodne zajednice u oćuvanju suvereniteta makedonske države.

U prethodnom delu videli smo da se Makedonija od trenutka sticanja nezavisnosti suoćava sa brojnim osporavanjima nacionalnog identiteta makedonske nacije koje

31 Geert-Hinrich Ahrens, *Diplomacy on the Edge*, Toena, Tiranć, 2010, pp. 389–390.

32 Todor Kuljić, Izmišljanje prošlosti na Zapadnom Balkanu, Internet: www.kczr.org/download/tekstovi/todor_kuljic_izmisljanje_proslosti_na_zapadnom_balkan.pdf, 05/11/2014.

dolazi sa više strana. Sa druge strane, ni na unutrašnjem planu ne postoji jedinstvo po ovom pitanju. Naime, prema popisu iz 2002. godine u Makedoniji živi oko 64,2% Makedonaca, 25,2 % Albanaca i 10,6 % ostalih.³³ Albanska nacionalna manjina čini većinsko stanovništvo u zapadnom i severozapadnom delu Makedonije. Ovakav demografski odnos imao je za posledicu da su od trenutka proglašenja nezavisnosti između albanske etničke manjine i većinske makedonske zajednice postojale nesuglasice koje su kulminirale otvorenim konfliktom 2001. godine. Republika Makedonija je svojim prvim Ustavom posle nezavisnosti Makedoniju proglasila „nacionalnom državom makedonskog naroda u kojoj je puna jednakost i trajna koegzistencija obezbeđena i za Albance, Turke, Vlahe i Rome i ostale nacionalnosti koje žive u Republici Makedoniji“.³⁴ Ovakva formulacija u Ustavu nije bila u skladu sa interesima i težnjama albanske manjine u Makedoniji, imajući u vidu da je u nekim delovima Makedonije i u pojedinim gradovima stanovništvo albanske nacionalnosti činilo većinu u odnosu na Makedonce. Težnja albanske manjine za statusom konstitutivnog naroda u Republici Makedoniji i drugačijim pravnim i političkim statusom u pogledu jezika i kulturnog nasleđa tokom devedesetih godina bila je sve glasnija, ali je istovremeno bila u direktnom sukobu sa težnjom većinske makedonske zajednice da očuva već krhki teritorijalni i nacionalni integritet makedonske države. Davanje većih prava albanskoj manjini za Makedonce je značilo povećanje opasnosti od secesionističkih zahteva, što je bilo u suprotnosti sa grčevitim interesom makedonske nacije da očuva teritorijalni integritet kao garant očuvanja nacionalnog identiteta.

Sukob na Kosovu 1999. godine i veliki broj albanskih izbeglica koje su prebegle u Makedoniju imao je višestruko negativne posledice na dešavanja unutar ove države. Tokom 2000. i 2001. godine sukobi albanskih ekstremista sa makedonskim snagama bezbednosti postajali su sve učestaliji. Sukobi koji su se najpre odvijali pretežno u pograničnim selima blizu granice sa Kosovom, ubrzo su se proširili i na Tetovo, ali i druge gradove oko Skoplja i Kumanova. Odgovornost za napade preuzela je Nacionalna oslobodilačka armija, koja se prema sopstvenim rečima borila za poboljšanje prava Albanaca u Makedoniji. Lista političkih zahteva koja je objavljena u većini zapadnih medija sadržala je sledeće zahteve: posredovanje međunarodne zajednice u rešavanju problema sa makedonskom nacionalnom većinom, određivanje tačne veličine zajednica etničkih Albanaca, promena makedonskog ustava tako da albanska zajednica bude prepoznata kao konstitutivni narod i oslobađanje političkih

33 *The World Factbook*, CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html>, 20/02/2014.

34 Constitution of the Republic of Macedonia (1991), Internet: http://www.servat.unibe.ch/icl/mk00000_.html, 20/02/ 2014.

zatvorenika.³⁵ Ono što je u njihovim zahtevima bilo istaknuto jeste naglašavanje da teže federalizaciji države, a ne njenom raščlanjavanju.

Sukob sa albanskim ekstremistima pokazao je svu slabost i neadekvatnost makedonske bezbednosne doktrine i strategije, pa se makedonsko rukovodstvo našlo pred dilemom: da li mobilisati sve kapacitete i nastaviti sa borbom čiji bi ishod bio neizvestan ili pristati na pregovore sa albanskom zajednicom pod okriljem međunarodne zajednice. Suočeno sa pritiskom međunarodne zajednice, makedonsko rukovodstvo pristalo je na pregovore sa albanskom zajednicom koji su rezultirali potpisivanjem Ohridskog sporazuma praćenim i novim Ustavom. Ohridski sporazum uspostavio je multikulturalni model, a Makedoniju proglasio državom multikulturalnog građanstva.³⁶ Njegov cilj bio je da pokrene suštinsku promenu u načinu na koji Makedonija posmatra svoju bezbednost i pretnje. Njime je potvrđeno da Makedonija može biti sačuvana jedino ukoliko njene institucije ujedine dve najveće etničke grupe, koje će Makedoniju posmatrati kao zajedničku državu u odosu na unutrašnje, ali i spoljašnje pretnje. Četiri stuba sporazuma imala su za cilj da: 1) uklone potiskivanje argumenta nacionalnog identiteta za političku mobilizaciju etničkih Albanaca protiv države, dajući im mnogo širi prostor za izražavanje, uključujući i upotrebu nacionalnog jezika i nacionalnih simbola u službenoj komunikaciji i obrazovanju, 2) zadrže sve međuetničke sporove unutar državnih institucija kroz uspostavljanje mehanizama za veće institucionalno međuetničko pomirenje, koji bi sprečili da odluke o izvesnim pitanjima donete većinom glasova narodnih poslanika budu potvrđene bez saglasnosti većine poslanika koji predstavljaju etničke manjine, 3) garantuju da su interesi albanačana i drugih manjina predstavljeni u centralnoj administraciji reformisanjem države i državnih tela u inkluzivna tela, u kojima će pripadnici etničkih grupa biti predstavljeni proporcionalno veličini njihove zajednice u državi i 4) rešavaju zahteve za samoupravljanjem bez podriivanja unitarnog karaktera države, kroz decentralizaciju administrativne moći.³⁷

35 Chris Hedges, „Albanian War Cry Rises Half a World Away, in Staten Island,” *The New York Times*, 2001, Internet: <http://www.nytimes.com/2001/03/19/nyregion/albanian-war-cry-rises-half-a-world-away-in-staten-island.html> 05/11/2014.

36 Na ovaj način Makedonija je dala doprinos razvoju pravne i faktičke zaštite nacionalnih manjina jer je konstitucionalizovala multikulturalnost, odnosno uvrstila u politički sistem načelo koje etnički pluralizam utemeljuje kao društvenu vrednost. Na taj način je ispunila jedan od „pristupnih kriterijuma“ koje EU objavila kroz „Kopnhaške kriterijume“ 1993. godine. Videti: Vesna Stanković-Pejnović, „Prošlost i budućnost multikulturalizma na jugoistoku Evrope“, *Međunarodni problemi*, vol. 62, no. 3, 2010, str. 463–488.

37 István Gyarmati, Darko Stančić, *Study on the Assessment of Regional Security Threats and Challenges in the Western Balkans*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, 2007, p. 105. Internet: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Milos/My%20Documents/Downloads/gyarmati-stancic-study-western-balkans-2007.pdf>.

Iako je Ohridski sporazum sprečio dalju eskalaciju konflikta, a Makedoniju, u skladu sa interesima Zapada na čelu sa SAD i Evropskom unijom, transformisao u multietničku državu, iz perspektive Makedonaca davanje većih prava albanskoj manjini podriva bezbednost makedonske nacije i otvara prostor za negativno delovanje suseda, koji već poriču postojanje makedonske nacije. Ovakvo viđenje, zajedno sa brojnim unutrašnjim problemima i karakteristikama slabe države u kojoj političke elite deluju samo u skladu sa sopstvenim interesima, pre svega interesom ostanka na vlasti, a ne u skladu sa interesima naroda, u velikoj meri otežavaju prelazak Makedonije iz „ohridske“ u „evropsku“.

U tom smislu mogu se razviti dva scenarija daljeg puta Makedonije koji će u velikoj meri opredeliti da li će ona biti posmatrana kao faktor stabilnosti ili faktor nestabilnosti u podkompleksu Zapadni Balkan.

Prvi scenario koji ćemo razmotriti je optimističan i izgrađen na oslanjanju Makedonije na međunarodnu zajednicu u očuvanju svog suvereniteta i integriteta. Od raspoređivanja snaga Ujedinjenih nacija (UNPROFOR) Rezolucijom 743 od 21. februara 1992. godine kako bi se stvorili neophodni uslovi za mirno rešavanje jugoslovenske krize, zamene ovih snaga UN Preventive Deployment Force (UNPREDEP) 1995. godine, koje su imale za cilj da nadgledaju razvoj događaja na granicama bivše Jugoslavije i Albanije kako bi se sprečio negativan razvoj koji bi mogao da ugrozi stabilnost Makedonije, uspostavljanja misije Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi 1992. godine i produžetka njenog mandata do 2000. godine, pa sve do posredovanja međunarodne zajednice, prvenstveno SAD i Evropske unije u rešavanju makedonsko-albanskog konflikta 2001. godine, bilo je jasno da je međunarodna zajednica na čelu sa Ujedinjenim nacijama i OEBS-om ključni faktor u očuvanju suvereniteta Makedonije.³⁸ Sukobi sa albanskom nacionalnom manjinom imali su za posledicu da i Makedonija prepozna sopstvenu ranjivost, zbog čega je 2003. godine usvojila Strateški pregled odbrane (*Strategic Defence Review*), u kome je prepoznat promenjeni karakter bezbednosnog okruženja, zbog čega se za malu državu kao što je Makedonija stavljanje pod kišobran kolektivne bezbednosti NATO saveza postavlja kao najbolja opcija.

Integracija Makedonije u Evropsku uniju i NATO imali bi za posledicu trajnu konsolidaciju do sada suprotstavljenih interesa dve konstitutivne etničke grupe, jer bi se deo suvereniteta preneo na naddržavne entitete koji bi se u isto vreme javili i kao garant očuvanja teritorijalnog integriteta, suvereniteta i nezavisnosti makedonske države. Ekspertska javnost u Makedoniji je svesna mogućnosti ostvarenja nacionalnih interesa u okvirima Evropske unije, koji nisu u suprotnosti sa vitalnim interesima Unije, kao i

38 “UN Peacekeeping Operations”, Inetnet: <http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/05/11/2014>.

da evropski bezbednosni identitet predstavlja instrument za čuvanje nacionalnog identiteta kao jednog od ključnih nacionalnih interesa.³⁹ Na ovaj način Makedonija bi postala faktor stabilnosti u regionu, jer bi bila primer države koja je prevazišla unutrašnje nesuglasice i probleme koje nosi multietničnost na malom prostoru kakva je teritorija Republike Makedonije. Glavna prepreka u tom scenariju jeste grčko-makedonski spor oko imena i blokiranje integracija Makedonije od strane Grčke, koje je do sada više puta osujetilo dobijanje poziva za ulazak u NATO. Postizanje prihvatljivog rešenja za obe strane ubrzalo bi ulazak Makedonije u NATO, a zatim i u Evropsku uniju, čime bi Makedonija rešila veći deo bezbednosnih problema sa kojima se sada suočava.

Rešavanje grčko-makedonskog pitanja može se posmatrati kao jedna od prekretnica koja bi mogla odrediti budućnost Makedonije, jer bi neuspeh u pronalaženju rešenja, uprkos ispunjavanju svih drugih uslova, mogao dalje odložiti evroatlanske integracije Makedonije, čime bi se stvorio prostor za ponovno buđenje međuetničkih sukoba unutar države.

Neuspeh u evroatlanskim integracijama i konstantno blokiranje od strane suseda podstiče jačanje makedonskog nacionalizma, koji u ionako krhkoj državi sa nedovoljno izgrađenim demokratskim institucijama i nerazvijenim mehanizmima konsolidacije političkih procesa, lako može skliznuti u nove međuetničke tenzije. Time bi došlo do ostvarenja drugog, pesimističnog scenarija u kome bi međuetničke tenzije i sveukupno nezadovoljstvo političkom i ekonomskom situacijom mogle kulminirati novim sukobom širih razmera. Ako posmatramo nedavna dešavanja u Makedoniji, moglo bi se zaključiti da je trenutno drugi scenario izvesniji, posebno uzimajući u obzir nedavne masovne proteste Albanaca nezadovoljnih presudom njihovim sugrađanima optuženim za ubistvo petorice makedonskih mladića za Uskrs 2012. godine, koji su kulminirali paljenjem makedonske zastave i uzvicima „Skoplje Albancima“.⁴⁰

Budućnost makedonske države najbolje je oslikana u rečima Džordža Šoflina „demokratska državnost sastoji se od tri ključna, međuzavisna elementa: civilnog društva, države i etničke pripadnosti (*ethnicity*)“.⁴¹ U jakim i izgrađenim državama između ova tri elementa postoji ravnoteža, što rezultira time da je država postavljena na jakim, demokratskim temeljima. Sa druge strane, kada su civilno društvo i država slabi, kao što je to slučaj u Makedoniji, etnička pripadnost preuzima dominaciju, stvarajući plodno tlo za unutrašnje nemire i tenzije zasnovane na međuetničkoj netrpeljivosti. Izlaz treba tražiti u nastojanjima da se ojačaju država i civilno društvo.

39 Videti: Oliver A. Andonov, „Očuvanje i realizacija nacionalnih interesa i bezbednosna politika Evropske unije“, *Međunarodni problemi*, vol. 65, br. 1, 2013, str. 101–105.

40 Protesti podrške Albancima u Makedoniji, 09.07.2014. Internet: <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/479343/Protesti-podrske-Albancima-u-Makedoniji>, 05/09/ 2014.

41 George Schopflin, *Nations, Identity, Power: The New Politics of Europe*, Hurst & Company, London, 2000, p. 35.

Nažalost, i posle više od dvadeset godina od sticanja nezavisnosti državne institucije i civilno društvo u Makedoniji su još uvek slabi, dok koruptivni i kriminogeni faktori doprinose dodatnom urušavanju. Time se stvara klima u kojoj i država i društvo postaju posebno ranjivi na etnički šovinizam, što može imati ozbiljne implikacije po bezbednost same države, ali i šireg regiona.

U zavisnosti od toga koji će scenario prevagnuti, zavisi i način na koji će sama Makedonija u budućnosti biti percipirana od strane suseda, ali i šire međunarodne zajednice.

6. ZAKLJUČAK

U ovom radu pošli smo od pretpostavke da je za razumevanje bezbednosnih dinamika u regionalnom bezbednosnom podkompleksu Zapadni Balkan neophodno uzeti u obzir sva četiri nivoa analize: unutrašnju bezbednost, odnose između država u regionu, odnose regiona sa susednim regionima i ulogu globalnih sila u regionu. Međutim, kada se pogleda ukupna bezbednosna konstelacija, može se reći da je unutrašnji nivo posebno važan u državama Zapadnog Balkana, zbog toga što su ostale balkanske države stabilnije. Naravno, razlog tome je njihovo članstvo u EU i NATO. Punopravno članstvo u ovim organizacijama daje sasvim novi kvalitet državama i predstavlja novi institucionalni mehanizam za ostvarivanje svojih nacionalnih interesa.

Složena priroda makedonske države i bezbednosnih dinamika unutar i izvan nje, imaju potencijal i za pozitivan i za negativan razvoj događaja u budućnosti. Ako Makedonija uspe da uspešno završi proces evroatlanskih integracija, ona će postati dobar primer kako se sporovi između različitih aktera mogu lako prevazići zarad opšteg i zajedničkog mira i prosperiteta. U suprotnom, lako može skliznuti u obnovljene unutrašnje tenzije, koje imaju potencijal da destabilizuju ceo region.

Problem na putu evroatlanskih integracija Makedonije jeste još uvek nerešen njen spor sa Grčkom. Eventualni neuspeh u pronalaženju rešenja, uprkos ispunjavanju svih drugih uslova, mogao bi dalje odložiti članstvo u EU i NATO, čime bi se stvorio prostor za ponovno buđenje međuetničkih sukoba unutar države. „Albansko pitanje“ još uvek predstavlja fokalnu tačku u Makedoniji, ali i regionu, i preti novim iskušenjima što u krajnjoj liniji može voditi novim ciklusima destabilizacije, koji brzo uključuju sve aktere regiona sa njihovim različitim interesima.

Odnose Makedonije i Grčke, koja nije deo ovog podkompleksa, karakterišu veoma intenzivne i složene bezbednosne dinamike. To problematizuje i dovodi u pitanje pretpostavku od koje polazi TRBK, odnosno, da je stepen bezbednosne međuzavisnosti veći između aktera unutar podkompleksa Zapadni Balkan, nego između aktera unutar ovog podkompleksa i onih izvan njega. Ako se ovome doda i to da „albansko pitanje“ dotiče i Grčku, može se govoriti o proširenju RBPKZB-a u budućnosti, ili pak nestanku kroz evroatlansku integraciju čitavog regiona.

LITERATURA

- Ahrens, Geert-Hinrich, *Diplomacy on the Edge*, Toena, Tiranë, 2010.
- Andonov, Oliver A., „Očuvanje i realizacija nacionalnih interesa i bezbednosna politika Evropske unije“, *Međunarodni problemi*, vol. 65, br. 1, 2013.
- Burke, Peter J., *Contemporary Social Psychological Theories*, Stanford University Press, USA, 2006.
- Buzan, Barry, *People, states, and fear: The national security problem in international relations*, Wheatsheaf Books, Brighton, 1983.
- Buzan, Barry, & Waever, Ole, *Regions and powers: The structure of international security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- Buzan, Barry, Waever, Ole, & de Wilde, Jaap, *Security: a new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder, Colorado-USA, 1998.
- Carter, Frank W., & Norris, Harry T., *The Changing Shape of the Balkans*, UCL Press, London, 1996.
- Cook-Huffman, Celia, „The Role of Identity in Conflict“, in: Dennis J. D. Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste, Jessica Senehi (eds.), *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, Routledge, London, 2009.
- Gergen, Kenneth J., „The social constructionist movement in modern psychology“, *American Psychologist*, vol. 40, no. 3, 1985.
- Gyarmati, István & Stančić, Darko, *Study on the Assessment of Regional Security Threats and Challenges in the Western Balkans*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, 2007.
- Hedges, Chris, „Albanian War Cry Rises Half a World Away, in Staten Island,“ *The New York Times*, 2001, Internet: <http://www.nytimes.com/2001/03/19/nyregion/albanian-war-cry-rises-half-a-world-away-in-staten-island.html> 05/11/2014.
- Kuljić, Todor, Izmišljanje prošlosti na Zapadnom Balkanu, Internet: www.kczt.org/download/tekstovi/todor_kuljic_izmisljanje_proslosti_na_zapadnom_balkanu.pdf, 05/11/2014.
- Mouritzen, Hans, *The Future of International Relations*, Routledge, London, 1997.
- Nikolić, Goran, „Da li je etnička i kulturološko-religiozna različitost prepreka ekonomskom razvoju“, *Međunarodni problemi*, vol. LXII, br. 2, 2010.
- Nojman, Iver B., *Upotrebe drugog: „Istok“ u formiranju evropskog identiteta*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.
- Schopflin, George, *Nations, Identity, Power: The New Politics of Europe*, Hurst & Company, London, 2000.
- Simić, Dragan, *Nauka o bezbednosti-savremeni pristupi bezbednosti*, Službeni list SRJ, Fakultet političkih nauka, 2002.
- Stanković-Pejnović, Vesna, „Prošlost i budućnost multikulturalizma na jugoistoku Evrope“, *Međunarodni problemi*, vol. 62, no. 3, 2010.

Steets, Jan E., & Burke, Peter J., "Identity Theory and Social Identity Theory", *Social Psychology Quarterly*, vol. 63, no, 3, 2000.

Todorova, Marija, *Imaginarni Balkan*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1999.

Volc, Kenet, *Teorija međunarodne politike*, Centar za civilno – vojne odnose, Beograd, 2008.

Vukčević, Dejana, „Spoljna i bezbednosna politika u svetlu socijalnog konstruktivizma“, *Srpska politička misao*, vol. 28, br. 2, 2010.

White, George W., *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*, Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 2000.

<http://wat2146.ucr.edu/papers/00a.pdf>

<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/479343/Protesti-podrske-Albancima-u-Makedoniji>.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html>

http://www.servat.unibe.ch/icl/mk00000_.html

www.un.org

Sandra VUČIĆ & Miloš MILENKOVIĆ

MACEDONIA: FACTOR OF STABILITY OR INSTABILITY IN THE REGIONAL SECURITY SUBCOMPLEX WESTERN BALKANS?

ABSTRACT

For many years, security studies were dominated by the theories which explained security predominantly by relying on military-political aspects. Under the veil of fear from the constant threat of the outbreak of a direct conflict between the Great Powers, it is often overemphasized undoubtedly great importance of the Great Powers and their impact on security dynamics of different regions, with almost total disregard of local actors and the way they shape the same region. In this regard, Regional Security Complex Theory (RSCT) represents a significant step forward in the current international security studies, because it sets up regional subsystems (complex) as the referent object of security.

This paper will analyze the security problems Macedonia is faced with within the regional security subcomplex Western Balkans (RSSWB). However, the goal of this research will not only be the identification, description and mapping problems present in this subcomplex, which affect the security of Macedonia, but it will be issued its position within this sub-complex, where the method of scenarios will be used to represent possible paths of movement of Macedonia which will largely define whether it will be considered as a factor of stability or instability in subcomplex Western Balkans. Finally, the research will include the sustainability of the idea of the Western Balkans as a permanent regional security subcomplex, given the complexity of the relations of Macedonia with Greece, which is not part of RSSWB.

Keywords: Macedonia, regional security complex theory, regional security subcomplex Western Balkans, the Great Powers, neorealism, constructivism.